

Kapitola 1 - Základní pojmy

Cílem kapitoly je obeznámit se se základními pojmy teorie argumentace a zasadit argumentaci do širšího pojmového kontextu. Tyto pojmy budou dále rozvíjeny v dalších kapitolách.

Klíčové pojmy

logika, argumentace, argument, výrok, předpoklad, závěr, ukazatel závěru, ukazatel předpokladu, irelevantní tvrzení

Výklad

1. Logika

Teorie argumentace je spřízněna s vědeckou disciplínou logikou. Ta zkoumá logické vztahy mezi výroky. Klíčovým vztahem je vztah *vyplývání*. Logika se táže, zda výrok *vyplývá* z jiného výroku nebo skupiny výroků. Snaží se také nalézt *formální* zákonitosti vyplývání, tj. situace, ve kterých je vyplývání jednoho výroku z jiného nebo skupiny jiných zcela zaručeno bez ohledu na význam daného výroku. Neformální logika používá poznatky logiky k analýze argumentů běžného, přirozeného jazyka. Pro naše potřeby lze pojem neformální logika chápat jako synonymum pojmu teorie argumentace.

2. Argumentace

Argumentace je proces, ve kterém se osoba obhajující určitý výrok (proponent) snaží poskytnout důvody pro jeho přijatelnost a osoba odmítající tento výrok (oponent) se snaží poskytnout důvody proti jeho přijetí. V ideálním případě se proponent i oponent řídí pravidly neformální logiky.

Cílem argumentace není za každou cenu přesvědčit druhou stranu o "své pravdě", ale společnými intelektuálními prostředky odhalit co největší množství různých aspektů problematiky a nalézt optimální řešení. Z toho plyne, že oponent a proponent jsou partneři ve stejném podniku a mají povinnost se vzájemně respektovat.

3. Argumentační výpověď

Argumentační výpověď je psaný nebo mluvený projev, který obsahuje argument. Argumentační výpovědi mnohdy obsahují řadu dalších jazykových jevů, které nejsou pro potřeby argumentace podstatné. Naším úkolem je pak zbavit argumentační výpověď všeho nepodstatného a vyabstrahovat z ní argument.

4. Argument

Argument je skupina výroků, z nichž alespoň jeden výrok je předpoklad a přesně jeden výrok je závěr. Předpoklad je takový výrok, který proponent předkládá jako důvod pro přijetí nějakého jiného výroku. Závěr je takový výrok, který proponent předkládá jako vyplývající z jiné skupiny výroků.

5. Výrok

Výrok je oznamovací věta, jinak také tvrzení. Od jiných typů vět se liší tím, že je schopen nabývat pravdivostní hodnotu. O výroku je možné říci: "To je pravda," nebo "To není pravda." Příklady vět, které nejsou výroky: "Běž domů!" "Kolik je hodin?"

6. Ukazatel závěru

Ukazatel závěru je slovo nebo skupina slov, kterou v jazyce někdy používáme, abychom naznačili, že následující pronesený výrok je závěrem nějakého argumentu. Například: tudíž, a tedy, z toho plyne, potom, pak. Ukazatel závěru nemusí být přítomen v každém argumentu. Některé výskyty těchto slov však mohou mít i jiný význam.

7. Ukazatel předpokladu

Ukazatel předpokladu je takové slovo nebo skupina slov, které používáme, abychom naznačili, že výroky v jejich okolí chápeme jako důvody pro přijetí jiných výroků. Například: jestliže; protože; za předpokladu, že; vezmeme-li v úvahu, že... Ani tyto ukazatele se nemusí vždy vyskytovat a nemusí vždy naznačovat přítomnost předpokladu.

8. Irelevantní výrok

Jde o výrok, který není ani předpokladem ani závěrem argumentu, tudíž je pro potřeby věcné argumentace zbytečný. Irelevantní výroky z argumentačních výpovědí eliminujeme.

Příklad

Jestliže každý člověk má výhradní právo rozhodovat o svém životě a vezmeme-li v úvahu, že smrt je součástí života každého člověka, pak z toho plyne, že každý člověk má právo rozhodovat o své smrti. Nebo snad někdo nesouhlasí? Pokud ano, ať se přihlásí. Můj pitbulek už mu to vysvětlí lépe.

Výše uvedená pasáž je argumentační výpověď, protože obsahuje následující argument:

Jestliže každý člověk má výhradní právo rozhodovat o svém životě a vezmeme-li v úvahu, že smrt je součástí života každého člověka, pak z toho plyne, že každý člověk má právo rozhodovat o své smrti.

Výrazy "Jestliže" a "vezmeme-li v úvahu" jsou ukazatele předpokladu. Výraz "pak z toho plyne" je ukazatel závěru.

Výroky "každý člověk má výhradní právo rozhodovat o svém životě" a "smrt je součástí života každého člověka" jsou předpoklady. Výrok "každý člověk má právo rozhodovat o své smrti" je závěr.

Výroky "Nebo snad někdo nesouhlasí? Pokud ano, ať se přihlásí. Můj pitbulek už mu to vysvětlí lépe." jsou irelevantní.

Kapitola 2 - Argumentační výpověď

Cílem kapitoly je rozpoznat argumentační výpověď od jiných typů výpovědi, které nejsou pro teorii argumentace relevantní.

Klíčové pojmy

argumentační výpověď, faktuální podmínka, inferenční podmínka, vyjádření názoru, volně související výroky, zpráva, výklad, ilustrace, vysvětlení, podmínkový výrok

Výklad

1. Argumentační výpověď

Argumentační výpověď je psaný nebo mluvený projev, který obsahuje argument, tzn. pokud je cílem autora výpovědi něco prokázat, podpořit nějaké tvrzení důvody. Může být obtížné argumentační výpověď odhalit a neexistuje jednoznačný postup, jak to provést. Odhalení argumentační výpovědi vyžaduje elementární logické myšlení a cit pro jazyk. Existují však určité pomůcky, které mohou badatelům v interpretaci výpovědi pomoci.

a) **přítomnost ukazatelů závěru a předpokladů** - pokud se v textu objeví ukazatele (viz předchozí kapitola), pak existuje jistá pravděpodobnost, že jde o argumentační výpověď. Pozor: některé ukazatele mohou znamenat i jiné jazykové formy.

Příklad

Například ukazatel "protože" může v některých případech znamenat přítomnost předpokladu, v jiných přítomnost *explanans* (viz sekce Vysvětlení níže):

Petr nepřišel do školy, protože byl nemocný

není argument, ale vysvětlení, výraz "protože" tedy není ukazatel předpokladu, ale v tomto případě ukazatel *explanans*.

b) **vložení ukazatele závěru** - v některých případech argumentační výpověď neobsahuje žádné ukazatele. Pak lze interpretaci takové výpovědi usnadnit vložením ukazatele závěru před jednotlivá tvrzení. Pokud takový pokus dává logický smysl, pak jde nejspíše o argument.

Příklad

Musíme bojovat za svobodu.

Musíme bojovat za rovnost.

Musíme bojovat za solidaritu.

Lze následující tři výroky (z hypotetického politického projevu) považovat za argument? Tato výpověď by mohla být argumentem, pokud by dávalo logický smysl vhodně výroky seřadit a před poslední vložit například ukazatel závěru "tudíž":

Musíme bojovat za svobodu.

Musíme bojovat za rovnost

Tudíž:

Musíme bojovat za solidaritu.

nebo jinak

Musíme bojovat za solidaritu.

Musíme bojovat za rovnost.

Tudíž:

Musíme bojovat za svobodu

nebo nakonec

Musíme bojovat za svobodu.

Musíme bojovat za solidaritu.

Tudíž:

Musíme bojovat za rovnost.

Na první pohled ani jedna interpretace nedává příliš velký logický smysl, tedy patrně daná výpověď není míněna jako argument. (Může jít spíše o vyjádření tří názorů nebo o volně spojené výroky, viz níže)

c) pokud výše uvedené dvě metody selžou, lze se obeznámit se základními typy výpovědí, které se často mohou plést s argumentační výpovědí a vylučovací metodou dospět k závěru, zda jde o argumentační výpověď. S těmito typy se seznámíme v následujících odstavcích. Předtím však ještě dva důležité pojmy: Aby nějaká výpověď mohla být považována za argument, musí splňovat následující podmínky:

i) **faktuální podmínka** - znamená, že autor výpovědi musí považovat určité výroky za pravdivé a předkládat je posluchači nebo čtenáři jako pravdivé.

ii) **inferenční podmínka** - znamená, že autor výpovědi se domnívá, že z těchto pravdivých výroků, které zastává a předkládá, vyplývá nějaký jiný výrok; že je možné z těchto pravdivých výroků vyvodit nějaký nový výrok. (inference = vyvození)

Pozorný čtenář již jistě pochopil, že faktuální a inferenční podmínka neříká nic jiného, než že aby nějaká výpověď byla argumentační, musí její autor *předložit* nějaké *předpoklady* a musí se *domnívat*, že tyto předpoklady *podporují* nějaký závěr. Velmi důležité upozornění: aby výpověď byla argumentační, není nutné, aby předložené předpoklady *skutečně byly pravdivé* a *skutečně podporovaly* nějaké nové tvrzení. Rozhodující je, zda se autor dané výpovědi *domnívá*, že jsou pravdivé a že podporují jiný výrok. Už v tu chvíli můžeme prohlásit, že autor výpovědi předložil argument. Zda autor předložil argument nebo ne, je záležitostí jeho intence, záměru. Váš úkol je tento záměr rozpoznat a poté teprve zkoumat vlastnosti daného argumentu.

Odlišení faktuální a inferenční podmínky zde zmiňuji mimo jiné proto, že pomáhá kategorizovat typy výpovědí, které nejsou argumentační a se kterými se chceme seznámit. Tyto výpovědi se totiž budou lišit od argumentační výpovědi právě tím, že nebudou splňovat některou z výše uvedených podmínek.

2. Výpovědi porušující faktuální podmínku

Tyto výpovědi se liší od argumentačních výpovědí tím, že jejich autor nepředkládá žádný výrok, o kterém se domnívá, že je pravdivý, aby z něj pak vyvozoval výrok nový. My se seznámíme s jedním takovým typem výpovědi:

podmínková věta

Jde většinou o souvětí, které ve vedlejší větě specifikuje nějakou podmínku a v hlavní větě uvádí důsledek této podmínky.

příklad

Jestliže v regionu zkrachují všechny velké podniky (podmínka), výrazně v tomto regionu vzroste nezaměstnanost (důsledek).

Toto souvětí nepředstavuje argument. Inferenční podmínka je sice splněna: autor poukazuje na skutečnost, že z krachu velkých firem lze *vyvodit* růst nezaměstnanosti, avšak *netvrdí*, že je *pravda*, že v regionu zkrachují všechny velké podniky. Podmínka v tomto souvětí je čistě hypotetická: **KDYBY** zkrachovaly všechny velké podniky, pak by došlo k nárůstu nezaměstnanosti. Faktuální

podmínka není tedy splněna. Srovnajte tuto situaci se skutečným argumentem:

Je velice pravděpodobné, že se v našem regionu zvýší nezaměstnanost, protože krachují všechny velké podniky.

Tato výpověď na rozdíl od té předchozí tvrdí, že je pravda, že krachují všechny podniky a navíc z této skutečnosti vyvozuje, že se zvýší nezaměstnanost. Obě podmínky jsou splněny, takže toto je argumentační výpověď.

3. Výpovědi porušující inferenční podmínku

Jde o takové výpovědi, ve kterých sice autor předkládá jisté výroky jako pravdivé, ovšem nenaznačuje, že by mezi nimi byla logická souvislost; nic z nich nevyvozuje.

vyjádření přesvědčení - autor předkládá svá přesvědčení, ale nezdůvodňuje je.

Domnívám se, že národ jako ten náš, se svými vysokými morálními tradicemi a závazky, má právo vědět, jak jsme byli zataženi do tohoto konfliktu, a poučit se z něj pro budoucnost.

volně související výroky - výroky mohou souviset, ale nikoli logicky - není mezi nimi vztah vyplývání

Národ má právo znát své dějiny. Národ má právo definovat svou identitu. Národ má povinnost starat se o svou elitu. (vlozte „tudíž“)

zpráva, reportáž - výroky pouze popisují nějaké události

Silná nálož explodovala před regionální kanceláří telekomunikační společnosti v Medellinu. Bylo zraněno 25 lidí a způsobeny škody v hodnotě milionů dolarů.

výklad – tematický výrok, který je následován dalšími výroky, které jej rozvíjí.

Rychlost čtení zcela závisí na čtenáři. Může číst tak pomalu či rychle, jak chce. Pokud něčemu nerozumí, může se v textu vrátit a znovu jej pročíst. Může ale také zrychlit, pokud je látka snadná nebo nezajímavá.

ilustrace – tematický výrok, který je následován výroky, které jej uvádí na příkladech

Chemické prvky i sloučeniny mohou být reprezentovány chemickými vzorci. Kyslík prostřednictvím O₂, chlorid sodný prostřednictvím NaCl a kyselina sírová pomocí H₂SO₄

vysvětlení - výpověď, která se nejčastěji plete s argumentem. Jako argument se skládá z předpokladů a závěru, vysvětlení se skládá ze dvou částí:

explanandum (to, co má být vysvětleno)

explanans (to, čím je vysvětlováno)

Obloha se jeví ze zemského povrchu jako modrá (explanandum), protože sluneční paprsky jsou rozptylovány částicemi ve atmosféře (explanans).

Vysvětlení často sdílí podobnou strukturu s argumentem:

struktura argumentu: závěr, protože předpoklady

struktura vysvětlení : explanandum, protože explanans

Zásadní rozdíl mezi argumentem a vysvětlením je, že argument se většinou týká kontroverzních, málo známých či obecně nepřijímaných výroků. Proto je třeba a by byly dokazovány pomocí rozumných předpokladů. Vysvětlení se však většinou týká skutečnosti, která není kontroverzní a je obecně přijímaná, avšak nemusí být vždy zřejmé, jak funguje nebo proč má dané charakteristiky.

Srovnajte následující argument:

Měli bychom podporovat vznik hypermarketů v našem městě, protože hypermarkety nabízí řadu pracovních míst pro nezaměstnané.

a následující vysvětlení

Ve městech vznikají stále nové hypermarkety, protože lidé rádi nakupují veškeré zboží pod jednou střechou.

Zatímco v prvním případě je tvrzení, že bychom měli podporovat vznik hypermarketů kontroverzní a je třeba dodat rozumné důvody, proč bychom jej měli přijmout, skutečnost, že ve městech vznikají další a další hypermarkety je dobře známá a není nutné ji dokazovat. Není ale možná známo, proč stále další hypermarkety vznikají, a výše uvedené vysvětlení nabízí možnou odpověď.

Cílem této kapitoly bylo naučit studenty identifikovat argumentační výpovědi. Každá taková identifikace je otázkou logické interpretace dané výpovědi a mohou existovat sporné otázky. K úspěšnému odhalení argumentační pasáže může dopomoci znát ukazatele předpokladů a závěru, pokusit se před různé výroky vsunout například výraz "tudíž" a zjistit, zda daná pasáž dává smysl jako argument, nebo osvojit si typické neargumentační výpovědi, se kterými se může argumentační výpověď plést.